

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN — POLONIA

VOL. XXXIII, 44

SECTIO D

1978

I Klinika Chirurgiczna. Instytut Chirurgii. Akademia Medyczna w Lublinie
Dyrektor: prof. dr hab. med. Mieczysław Jesipowicz
Zespół Opieki Zdrowotnej w Jarosławiu
Dyrektor: lek. med. Eugeniusz Cyganik

Emil MACIAŁEK, Stanisław SOBOCKI,
Genowefa CZYREK

Pięć wieków szpitalnictwa w Jarosławiu (1462—1977)

Пять веков больничному делу города Ярославя (1462—1977)

Five Ages of Hospital Management in Jarosław (1462—1977)

Jarosław jest jednym z najstarszych zabytkowych miast południowo-wschodniej Polski (5). Początki miasta nie są znane. Przypuszczalnie istniało ono w odległych czasach jako bezimienna, nadrzeczna osada, położona na północ od obecnego starożytnego miasta na wyniosłej, lessowej terasie, wznoszącej się stromo nad szerokim niegdyś rozlewiskiem Sanu (5). Tradycja miejscowa przechowała legendarne wiadomości o tym najstarszym, bezimiennym wówczas Jarosławiu (4).

W wyniku badań archeologicznych, prowadzonych na terenie dzisiejszego Jarosława i sąsiednich miejscowości, odkryto liczne ślady zamieszkiwania tych obszarów przez ludy różnych kultur i epok, począwszy od okresu neolitu. W początkach II wieku n.e. w pobliżu obecnego klasztoru benedyktynek, położonego niegdyś na wzniesieniu w północno-wschodniej części obecnego miasta, istniała osada, która z biegiem czasu przekształciła się w ośrodek rzemieślniczo-handlowy. Prawdopodobnie we wczesnym średniowieczu zbudowano tu warowny gród słowiański. Założycielem grodu był nieznany władca — przypuszcza się, że od jego imienia wywodzi się nazwa Jarosław.

Pierwsza źródłowa wzmianka o Jarosławiu pochodzi z r. 1152, kiedy wiadomość o nim umieszczono w Kronice ruskiej w związku z walkami o warowny gród jarosławski (4, 5, 9, 16). W tym okresie Jarosław był własnością książąt ruskich, którzy w X i XI wieku opanowali Grody Czerwieńskie, stanowiące niegdyś rubież państwa Piastów (16). Dopiero w czasach Kazimierza Wielkiego, ziemie jarosławskie włączone zostały do Polski, nastąpił okres stabilizacji politycznej i gospodarczej sprzyjający wzmocnieniu osadnictwu (18). Jarosław położony na skrzyżowaniu ważnego szlaku handlowego, wiodącego od Morza Czarnego na zachód Europy

z drogą wodną, jaką stanowił San, miał dobre warunki do rozwoju (16). W r. 1375 książę Władysław Opolski nadał Jarosławowi prawa magdeburskie, zbudował zamek i zlokalizował miasto właśnie w tym tranzytowym miejscu, gdzie dziś rozciąga się rynek i starówka. Królowa Jadwiga 18 lutego 1387 r. wydała słynny przywilej ziemi przemyskiej. Począwszy od XIV wieku i poprzez XV wiek Jarosław się rozwija, zdobywając sławę, świetność i bogactwo (18). Nad Sanem zbudowano duży port rzeczny oraz wytwórnię szkut i galarów. Rzemiosło skupiało się w ponad 20 cechach. Poza główną rzeszą rzemieślniczą działali rzemieślnicy-pracownicy spełniający różnego rodzaju funkcje usługowe, jak zegarmistrzowie, aptekarze, balwierze, chirurdzy (4). Rozwijało się życie kulturalne i oświata. Już w XIV wieku w Jarosławiu została założona szkoła (16).

Na początku XV wieku zbudowano w Jarosławiu dom dla ubogich i chorych nazwany szpitalem, przy którym stanęła drewniana kaplica. Fundatorem był Spytko III, tutejszy dziedzic. Pierwszym prebendarzem tego szpitala był ksiądz Jerzy z Sandomierza, a od 17 marca 1462 r. ksiądz Mikołaj syn Jana z Szadek, z diecezji gnieźnieńskiej (19). Szpital znajdował się na przedmieściu zwanym Wołą, które ciągnęło się w stronę Krakowa, wzdłuż ulicy Długiej (*platea Longa*), obecnie ulicy Grunwaldzkiej, poza Bramą Krakowską (4). Przeznaczenie tego domu nie odpowiadało pojęciu dzisiejszego szpitala. Był to przytułek dla ubogich chorych, nieraz nieuleczalnie, starców, bezdomnych, sierot i wdów, kierowany i administrowany przez duchowieństwo (14). W owym czasie w szpitalu stale przebywało 12 chorych.

Z tysiąca miast, jakie Polska posiadała na przełomie XVI i XVII wieku, Jarosław należał do owych stu, w których liczba mieszkańców wynosiła ponad 3000. Było to więc osiedle typu średniego, które do końca średniowiecza aż do połowy XVII wieku przeżywało przez ok. 150 lat czasy dobrobytu i znaczenia na tle ówczesnych zdarzeń ogólnopolskich (4). Miasto z drewnianego przekształciło się w murowane (12). Rozwój miasta utrudniały jednak nawiedzające Jarosław klęski, jak pożary i epidemie w latach: 1542, 1543, 1593, 1594, 1602, 1603, 1622 (4).

W XVI wieku „morowe powietrze” przechodziło kilkakrotnie przez Jarosław, najbardziej groźne było w latach: 1542, 1592, 1593. Życie w mieście zamierało wtedy prawie zupełnie, kto mógł, ratował się ucieczką do pobliskich lasów, aby tam przeczekać najgroźniejsze chwile, z dala od „zawietrzonych”. Skuteczniejszego środka walki z zarazą nie znała medycyna ówczesna. Jej reprezentantem na terenie ówczesnego Jarosławia i zarazem proboszczem był doktor med. Melchior Piotrkowczyk, w obszernej książce podawał on uczone rady, jak poznawać znaki zarazy i jak się od niej uchronić (4). W r. 1602 w mieście wybuchła zaraza, która w przeciągu 4 miesięcy letnich zabrała 424 osoby. Gorsza klęska spadła na

miasto w r. 1622. Kupcy tureccy zawlekli tu w czasie jarmarku dżumę. W ciągu 3 miesięcy zmarło na nią w samym mieście 2000 osób, tj. co dziesiąty człowiek, gdyż Jarosław ówczesny liczył ok. 20 tys. mieszkańców. Zwyczajem ówczesnym zamknięto bramy miejskie przed obcymi i przerwano zajęcia szkolne. Jezuici z uczniami wyjechali na wieś i tylko pozostali niektórzy, aby rozdawać leki (chininę) z zasobnej apteki klasztornej. Epidemie pojawiały się jeszcze kilkakrotnie w ciągu stulecia, w latach 1630, 1631, 1642, ale już nie w takim nasileniu jak poprzednio (3, 4).

Brak zasadniczych pojęć o higienie osobistej i zbiorowej sprzyjał również chorobom, podobnie jak obżarstwo i pijaństwo. Istniejąca łaźnia miejska, posiadająca prymitywne urządzenia kąpielowe, nie spełniała właściwej roli (4, 19), a często była rozsadnikiem chorób — „choroba łaźna”. W chorobach mieszczanie radzili sobie sami — najczęściej puszczeniem krwi i różnymi specyfikami leczniczymi, sprzedawanymi przez aptekarzy-korzenników, utrzymujących duże rynkowe kramy (4).

Fachowym leczeniem zajmowali się w mieście dość często wymieniani medycy, cyrulicy i chirurdzy. W XVII wieku najbardziej znany był Melchior P i o t r k o w c z y k, równocześnie teolog i lekarz, a także: Melchior P e p n e r, chirurg (cyrulik) zamkowy (r. 1613), Jan Ś l e z a r o w s k i, medyk nadworny jarosławski (r. 1630), Wojciech O l b r y c h t (r. 1597), Adrian G r u s z e w i c z (r. 1620), medyk Piotr M u c h a r s k i (r. 1641), Wawrzyniec Ł o w i e c k i (r. 1641) oraz inni.

Średniowieczny szpital dla ubogich przy kościele św. Ducha istniał nadal, był jednak raczej przytuliskiem dla ubogich aniżeli dla chorych. Mniejszy od niego był szpital ruski, położony obok cerkwi przedmiejskiej (4, 17).

W okresie wojen napoleońskich w Jarosławiu w r. 1806 panowała zaraza tyfusu plamistego, na który w ciągu 3 miesięcy wymarło w samym mieście kilka tysięcy osób. *Tyfus plamisty zdziesiątkował ludność*. Po niedługim czasie, bo już w r. 1831, po raz pierwszy na ziemiach Polski pojawiła się cholera i rozwijała się z ogromną gwałtownością przez całe lato, także w Galicji, zabierając w Jarosławiu sporo ofiar. O wiele większe rozmiary przybrała cholera w r. 1856 w mieście Jarosławiu. *Urządzono wówczas 5 szpitali cholerycznych, pogrzeby urządzano przeważnie w nocy, a cmentarz choleryczny założono koło Pawłosiowa* (3). Inne istniejące zakłady pomagały również w leczeniu, były to fundacje dobroczynne. Oprócz szpitala św. Ducha na Woli był także szpital wyznaniowy ruski. Żydzi mieli także za Bramą Krakowską schronisko szpitalne dla ubogich bezdomnych. Opiekował się nimi jarosławski kahał, czyli gmina wyznaniowa izraelicka i bractwo pogrzebowe „Chewra Kedisza”. Ponadto istniały na tym terenie domy ubogich — szpitale w Moszczanach, Sieniawie, Pruchniku, Majdanie Sieniawskim, Zarzeczu i w Radymnie.

Rok 1891 był przełomowy w historii jarosławskiego szpitalnictwa. Burmistrzem miasta został wówczas wybrany lekarz dr Adolf Dietzius, a jego zastępcą dr Władysław J a h l. Dr Adolf Dietzius olbrzymie zasługi położył w dziedzinie podniesienia stanu zdrowotnego miasta i opieki społecznej. Sam, jako lekarz, wiedział doskonale, jaki wpływ na stosunki zdrowotne ma czystość, dobra woda i zdrowe powietrze. Poprzez zarządzenia Magistratu skłaniał ludność do przestrzegania czystości w domach, na podwórzach i miejscach publicznych. Nad porządkiem, czystością i zdrowotnością czuwała z ramienia Rady Miejskiej specjalna Komisja Sanitarna, czuwali też lekarze miejscy. Wspaniałym dziełem miasta i dowodem dbałości dr. Dietziusa, jako burmistrza, o zdrowie i opiekę społeczną było wzniesienie gmachu szpitala powszechnego. Myśl założenia takiego szpitala podał na posiedzeniu Rady 24 lutego 1898 r. dr Władysław J a h l, zaznaczając, że budowa tego rodzaju instytucji humanitarnej będzie najlepszym sposobem uczczenia 50 rocznicy panowania cesarza Franciszka Józefa I (2). W r. 1902 na parcelach gruntowych i budowlanych, leżących przy ulicy 3 Maja, na wschodnim jej krańcu, został zbudowany kosztem Gminy miasta Jarosławia Szpital Powszechny im. Franciszka Józefa I na podstawie przepisów ustawy krajowej z 28 lipca 1897 r. dz. nk nr 47. W r. 1903 Szpital został oddany do użytku i prawnie stał się szpitalem publicznym i powszechnym. Kompleks budynków szpitalnych opracowany przez inż. R u t k o w s k i e g o obejmował: 1) budynek główny dla chorych, 2) pawilon dla zakaźnych, 3) dom dla siostr zakonnych i służby z kuchnią, pralnią oraz kaplicą, 4) kostnicę z pokojem dezynfekcyjnym, 5) budynek gospodarczy z lodownią i magazynami na skład opału i wszelkich przyborów, 6) studnię z pompą. Wybudowany kosztem ok. 270 tys. koron szpital liczył 100 łóżek (7).

Dnia 1 maja 1903 r. dokonano wyboru Komitetu Szpitalnego w składzie: przewodniczący dr Marian L i s o w i e c k i, zastępca przewodniczącego dr Adolf Dietzius, członkowie: Józef R o h m i dr Tadeusz F e c h t e r. Na stanowisko dyrektora szpitala powołano dr. Tadeusza F e c h t e r a, jego pomocnikami byli dr Bernard G o l s t a u b, dr Roman P u z o n. Lekarze ci stanowili pełną kadrę szpitalną. Pielęgowanie i obsługiwanie chorych powierzono siostram serafitkom z Oświęcimia, ze zgromadzeniem, tym zawarto bowiem umowę, zgodnie z przepisami Wydziału Krajowego. Dyrektora szpitala, dr. Tadeusza F e c h t e r a, uczyniono odpowiedzialnym za całokształt prawidłowej działalności leczniczej i organizacyjnej, zaś Komitet Szpitalny sprawował rolę opiekuńczą. Jak na owe czasy, szpital jarosławski w porównaniu do innych szpitali galicyjskich pod względem liczby łóżek i lokalowym był jednym z lepszych szpitali.

W czasie pierwszej wojny światowej Jarosław należał do tych miast galicyjskich, które najbardziej ucierpiały. Przemarsze wojsk, głód, spusto-

szenia wojenne sprzyjały wybuchom epidemii chorób zakaźnych. Szpital przygotowany na przyjęcie ok. 200 rannych. Personel szpitala mimo zaciekłych walk w mieście i w rejonie szpitala pozostał na posterunku, wykonując bez przerwy swoje zadanie z bezgranicznym poświęceniem dla chorych i rannych (2). Trudne warunki powojenne kraju zahamowały naturalny, choć powolny, wzrost szpitali małopolskich, do których należał również szpital jarosławski (13). W latach 1919—1923 w Jarosławiu występowały różne choroby zakaźne: płońca, tyfus brzuszny i plamisty. W celu zwalczania tych chorób otworzono szpital epidemiczny, w którym wprowadzono bezpłatne leczenie i przyjmowano chorych bez różnicy wieku, płci i wyznania z terenu miasta i okolicznych wiosek. W związku z opóźnieniem epidemii tyfusu brzuszego i plamistego w r. 1923 został zlikwidowany szpital epidemiczny i włączony do szpitala powszechnego (3). Niedobory, a często wręcz poważne braki leków, materiałów opatrunkowych, brak pieniędzy na podstawowe artykuły spożywcze, jak chleb, wreszcie braki sprzętu i ówczesnej aparatury medycznej zagroziły w r. 1922 zamknięciem szpitala. Jednak dzięki apelom Komitetu Szpitala do Tymczasowego Wydziału Samorządowego i wielkiemu zaangażowaniu dr. F e c h t e r a uzyskano niewielkie kredyty, które pozwoliły na utrzymanie szpitala. W r. 1923 zmarł dr F e c h t e r. Stanowisko dyrektora szpitala powszechnego 1 czerwca 1924 r. objął dr med. Jan Z a s o w s k i, prymariusz szpitala. Fachową kadrę lekarską w omawianym okresie reprezentowali: I sekundariusz szpitala dr Maria H a j d u k i e w i c z - K a r p i Ń s k a (od r. 1920) i II sekundariusz szpitala dr Jan D y s z y Ń s k i (od r. 1925). Szpital wówczas liczył 128 łóżek i posiadał 4 oddziały: chirurgiczny, chorób wewnętrznych, położniczo-ginekologiczny, zakaźny (10). W r. 1923 po oddaniu budynków szpitala epidemicznego szpitalowi powszechnemu chorych wenerycznie przeniesiono do budynku głównego dawnego szpitala epidemicznego, zaś w budynku oddziału zakaźnego zostali chorzy na gruźlicę i inne choroby zakaźne (3). W omawianym okresie dzień pracy w jarosławskim szpitalu rozpoczynano o godz. 8 rano obchodem we wszystkich oddziałach szpitala. Po wizycie wykonywano bieżące czynności oddziałowe (wypisy chorych, realizację zleceń lekarskich), ok. godz. 10.00 przystępowano do wykonywania operacji chirurgicznych i ginekologicznych. Po operacjach w izbie przyjęć badano zgłaszających się chorych i kwalifikowano przyjęcia do poszczególnych oddziałów. Dyżurów lekarskich nie było. W godzinach popołudniowych i w nocy dyżury pełniły siostry zakonne. Do przyjętych chorych w stanie ciężkim — wymagających natychmiastowej interwencji chirurgicznej wzywano prymariusza dr. Z a s o w s k i e g o, po którego wysyłano bryczkę ze szpitala. Warunki pracy salowej były ciężkie. Czas pracy niewymierny. Kącik do spania miały wyznaczony w sali chorych za parawanem. Wyżywienie otrzymywały w szpi-

talu. Ich zarobki miesięczne nie przekraczały 20 zł (10). Opłaty za leczenie szpitalne przed r. 1939 były wysokie i w zależności od klasy wynosiły 2—25 zł. Od 1 maja 1932 r. szpital posiadał pracownię rentgenologiczną (w sali nr 9 budynku głównego), w której na stanowisku rentgenologa pracował Czesław Galikowski. W r. 1939 na ogólną liczbę 156 tys. mieszkańców powiatu jarosławskiego szpital powszechny posiadał 150 łóżek. Oprócz szpitala powszechnego istniał na terenie Jarosławia szpital wojskowy — utworzony przez władze austriackie w okresie zaborów w r. 1876. W r. 1937, dzięki inicjatywie komendanta szpitala dr. med. Eligiusza Sobockiego szpital wojskowy posiadał 4 oddziały: chirurgiczny, wewnętrzny, położniczo-ginekologiczny, zakaźny. Przy szpitalu istniała przychodnia dentystyczna prowadzona przez lek. dent. Mariana Świątnickiego. W pracy na rzecz szpitala zasłużył się także mechanik Józef Butwin (2).

W tragicznych dniach września 1939 r., w czasie napaści Niemiec hitlerowskich na Polskę pracownicy szpitala powszechnego z dyrektorem dr. Janem Zasowskim na czele z pełnym oddaniem, bez przerwy, w dzień i w nocy, nieśli pomoc rannym polskim żołnierzom i osobom cywilnym. Dzielnie pracowała również obrona cywilna szpitala z jej komendantem Janem Bukowym. W czasie okupacji hitlerowskiej w szpitalu znajdowali schronienie partyzanci, ludzie prześladowani przez gestapo i bestię hitlerowską, Schmidta, jeńcy radzieccy, Żydzi. Narazili niejednokrotnie życie ówcześni pracownicy szpitala: dr Zasowski, dr Hajdukiewicz-Karpińska, dr Dyszyński, dr Stanisław Duhl, dr Janina Duhl, dr Władysław Siara, studentka medycyny Wanda Jaroszyńska, Jan Bukowy, Czesław Galikowski i inni. Udzielali bowiem zawsze pomocy w imię szeroko pojętego humanizmu. W tych trudnych warunkach okupacji każdy pracownik szpitala był żołnierzem podziemia. Zostało to potwierdzone wieloma czynami. Przez cały okres okupacji niemieckiej pracownicy szpitala swoją postawą bronili polskości, czego dowodem był fakt, iż żadnego znaku hitlerowskiego nie umieszczono w szpitalu.

Opisując dzieje szpitalnictwa jarosławskiego nie można pominąć istniejącego Szpitala Jeńców Polskich nr 512, zorganizowanego w Jarosławiu w październiku 1939 r., którego komendantem był ppłk dr med. Stanisław Konopka, a zastępcą płk lek. Bronisław Decowski. Działalność tego szpitala polegała m. in. na udzielaniu pomocy w przedostawaniu się „chorych” wypisanych ze szpitala do oddziałów polskich internowanych w Rumunii i na Węgrzech (8). W maju 1940 r. dr med. Stanisław Bylina utworzył przy ul. Kasprowicza 8 prywatną lecznicę chirurgiczną. Mieściła się ona w jednopiętrowym budynku — posiadała ok. 30 łóżek. Władze okupacyjne zaaprobowały utworzenie kliniki, zobowiązując kierownictwo do

udzielania pomocy Niemcom. Z lecznicy Niemcy praktycznie nie korzystali. Wykonywano tu też duże zabiegi chirurgiczne i laryngologiczne. Do współpracy zapraszano przebywających w czasie okupacji na tym terenie prof. Wiktora Brosa, prof. dr. Jana Glatzla, prof. Szczeklika, prof. dr. Janinę Kowalczykową, prof. Koczorowskiego. „Klinika” dr. Byliny z czasem stała się szpitalem udzielającym bezpłatnie wszystkich świadczeń (łącznie z dobowym pobytem) żołnierzom ZWZ, rodzinom zawodowych oficerów i podoficerów WP, których mężowie lub bracia przebywali w oflagach, a ponadto wszystkim ukrywającym się przed okupantem zawodowym wojskowym. W połowie r. 1941 klinika-lecznica chirurgiczna stała się szpitalem dla Podokręgu Rzeszowskiego AK, obejmując swym zasięgiem teren od linii Dębica—Rzeszów na południe po Karpaty i na wschód, aż po linię Sanu. Kierownictwo i pracownicy lecznicy pomagali Dowództwu Obwodu AK Jarosław przy organizowaniu sekcji sanitarnych, szkoleniu na kursach konspiracyjnych. Długa byłaby lista podopiecznych-rannych, którym udzielano pomocy w lecznicy, w prywatnych mieszkaniach w mieście i poza miastem. Bardzo często wykonywano zabiegi w warunkach polowych. Wielu spośród rannych i chorych, będących w czasie okupacji pod opieką lecznicy, zawdzięcza zdrowie i życie ofiarnej pomocy lekarzy jarosławskich (8). Druga wojna światowa i okupacja hitlerowska były okresem największego w dziejach Polski zagrożenia bytu narodowego. Okupant przejął dla swoich celów wiele obiektów służby zdrowia, szpitali, zagarnął zapasy sprzętu medycznego, leków, a w ramach polityki prześladowań więził i mordował pracowników służby zdrowia.

Powojenna sytuacja w jarosławskim szpitalu powszechnym była podobna jak we wszystkich szpitalach w Polsce. Zmniejszyła się liczba łóżek (w r. 1945 — 125 łóżek, w r. 1939 — 150 łóżek). Brak wody, gazu, pralni mechanicznej, prymitywna kuchnia węglowa oraz brak aparatury, sprzętu i leków dały się poważnie we znaki. Po wyzwoleniu organem zarządzającym był Komitet Szpitalny, a od maja 1946 r. do r. 1950 Powiatowy Związek Samorządowy. Od tej pory szpital jest szpitalem powiatowym. W r. 1951 nastąpiło przejście szpitala przez administrację państwową, reprezentowaną przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Jarosławiu. Zmieniła się jednocześnie forma finansowania działalności szpitala z samorządowej na budżetową. Na wniosek dyrektora Jana Zasowskiego Szpitalowi Powiatowemu nadano imię Hilarego Schramma (nauczyciela chirurgii lwowskiej szkoły, z której wyszedł dr med. Jan Zasowski). Należy zaznaczyć, że w r. 1953 został utworzony w Jarosławiu w pomieszczeniach byłego prywatnego liceum żeńskiego na przedmieściu Głębockie Państwowy Szpital Psychiatryczny. W początkowym okresie była to jak gdyby filia Szpitala Psychiatrycznego w Krakowie. Stan chorych

wynosił kilkadziesiąt osób. Duży był udział w zorganizowaniu tego szpitala przede wszystkim dyrektora szpitala powiatowego dr. med. Jana Zasowskiego, który wyposażył go w łóżka szpitalne i przez szereg miesięcy udzielał pomocy w organizowaniu żywienia dla chorych. Na bazie tej placówki rozwinął się duży Państwowy Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych w pomieszczeniach dawnych koszar. Szpital ten swoim zasięgiem obejmował leczeniem całe województwo rzeszowskie, znaczną część województwa kieleckiego i lubelskiego. W chwili obecnej jest to Specjalistyczny Psychiatryczny Zespół Opieki Zdrowotnej, posiadający ok. 1000 łóżek i oddział odwykowy w Rudolowicach. Przy szpitalu istnieją specjalistyczne poradnie — psychiatryczne, neurologiczne, dziecięce, psychologiczne i odwykowa (15).

Po przejściu szpitala powiatowego przez administrację państwową zbudowano w ramach inwestycji trakt operacyjny z 2 salami operacyjnymi i zapleczem, nową izbę przyjęć i pomieszczenia dla administracji. Dyrektor dr med. Jan Zasowski 1 kwietnia 1958 r. odszedł na emeryturę. Na stanowisko to mianowano lek. med. Jana Dąbrowskiego, epidemiologa, zakaźnika, który pracował w szpitalu od r. 1945. Był on ordynatorem oddziału chorób zakaźnych. Na tym stanowisku pracował ofiarnie nie szczędząc sił, całą swoją wiedzę lekarską poświęcił chorym ratując im zdrowie i życie. Do szpitala trafiali wówczas więźniowie z obozów koncentracyjnych — „ludzkie szkielety”, trafiali ci, którzy przeżyli okupację z najprzeróżniejszymi chorobami. Chociaż działania wojenne zostały ukończone — trwały jednak walki z bandami UPA i reakcyjnym podziemiem. Walka o utrwalenie władzy ludowej pochłaniała wciąż jeszcze ofiary. Prawie codziennie byli zabici i ranni. A ponadto panowała w tym czasie epidemia czerwonki. Dr Jan Dąbrowski był gotowy na każde wezwanie. Poza tym w dużym stopniu przyczynił się do zorganizowania lecznictwa otwartego w Jarosławiu. Jego staraniem, jako dyrektora, w r. 1961 rozpoczęto budowę nowej pralni mechanicznej (11).

Na stanowisko dyrektora szpitala 1 IV 1962 r. powołano dr. med. Zbigniewa Rymkiewicza, specjalistę chirurga (od r. 1957 był ordynatorem oddziału chirurgicznego). Ceniony chirurg i zdolny organizator, człowiek cieszący się uznaniem, sympatią i wielkim szacunkiem u pacjentów, władz nadrzędnych i współpracowników. Prawdziwy przyjaciel cierpiącej ludzkości. Bardzo pracowity, nigdy nie okazywał zmęczenia, potrafił łączyć jakże odpowiedzialną pracę ordynatora oddziału chirurgicznego, dyrektora szpitala i pracę społeczną. Zdobyte doświadczenie w Akademii Medycznej w Lublinie wykorzystał w pełni w Jarosławiu — szkoląc młode kadry przyszłych chirurgów. Równocześnie wypracowywał i realizował nowe możliwe koncepcje rozbudowy obiektów szpitala, uzyskując zwiększenie liczby łóżek, poprawiając również warunki pracy całego persone-

lu. Nie sposób wymienić wszystkich przedsięwzięć, które zostały z inicjatywy dr. med. Zbigniewa Rymkiewicza zrealizowane. Najważniejsze z nich to: wybudowanie nowej kuchni, stołówki, rozpoczęcie budowy oddziału ginekologicznego, poszerzenie oddziału chirurgicznego, uzyskanie pomieszczeń dla apteki, pracowni rehabilitacji, uzyskanie projektu i akceptacji budowy nowego pawilonu szpitalnego. Chociaż szpital był w tym czasie placem budowy — to jednak starano się, aby praca oddziałów nie była przerywana, aby robót budowlanych nie odczuli chorzy. Należy podkreślić, że realizacja wielkiego dzieła dr. med. Zbigniewa Rymkiewicza była możliwa dzięki przychylności i poparciu władz partyjnych i administracyjnych województwa rzeszowskiego i ówczesnego powiatu jarosławskiego. W r. 1972 nastąpiła reorganizacja służby zdrowia w Polsce, w związku z tym 1 października 1972 r. wprowadzona została integracja zakładów służby zdrowia na terenie powiatu jarosławskiego — w Zespół Opieki Zdrowotnej. Zasadniczym celem integracji było:

- 1) podniesienie poziomu fachowego i poprawy dostępności świadczeń zdrowotnych;
- 2) dalszy rozwój społecznych zakładów służby zdrowia;
- 3) usprawnienie działalności oraz racjonalne wykorzystanie potencjału służby zdrowia (1).

W myśl nowej struktury organizacyjnej ZOZ ordynatorzy poszczególnych oddziałów szpitala odpowiedzialni są nie tylko za pracę kierowanych przez siebie oddziałów w pełnym zakresie, ale również za pracę poradni analogicznych specjalności oraz za pracę placówek lecznictwa podstawowego w mieście i na wsi w swoim pionie. Organem opiniodawczym i doradczym jest Rada Zespołu, do której głównie należy opiniowanie i przedstawianie wniosków w sprawach planów pracy, okresowej działalności Zespołu oraz jego komórek organizacyjnych, projektu planu i budżetu (6).

Od 1 października 1972 r. dyrektorem ZOZ jest lek. med. Eugeniusz Cyganik. W ostatnim okresie na terenie szpitala oddano do użytku oddzielny oddział ginekologiczny, a ponadto nowoczesnie wyposażony pawilon, w którym znalazły pomieszczenia dwa oddziały wewnętrzne, oddział dziecięcy i rozbudowane laboratorium analityczne; oddano również do użytku oddział patologii ciąży. W przebudowie jest obecnie oddział chorób zakaźnych.

PIŚMIENNICTWO

1. Cerlich Z.: Zarys rozwoju lecznictwa otwartego w latach 1944—1976. [w:] Pięć wieków szpitalnictwa w Jarosławiu. Praca zbiorowa pod red. dr nauk med. Stanisława Sobockiego, Jarosław 1977, 106—114.
2. Czyrek G., Maciałek E.: Założenie i zarys dziejów jarosławskiego Szpitala 1902—1918 [w:] *ibid.*, 42—60.

3. Czyrek G.: Zarys chorób zakaźnych miasta Jarosławia i okolic w latach 1600—1977 [w:] *ibid.*, 81—90.
4. Gottfried K.: Dzieje miasta Jarosławia. Jarosław 1957, Arch. Muzeum Jarosław (przyg. do druku).
5. Gottfried K.: Jarosław i okolice. Sport i turystyka, Warszawa 1959.
6. Kędzierski S.: Działalność ZOZ w Jarosławiu 1 X 1972—31 I 1976. [w:] Kronika najnowszych dziejów Szpitala, t. IV, Arch. ZOZ Jarosław.
7. Księga protokołów Komitetu Szpitalnego w Jarosławiu. Arch. ZOZ Jarosław.
8. Kubasiewicz J., Batiuk E.: Działalność jarosławskiej służby zdrowia w ruchu oporu. [w:] Pięć wieków szpitalnictwa w Jarosławiu. Praca zbiorowa pod red. dr nauk med. Stanisława Sobockiego, Jarosław 1977, 91—97.
9. Kunysz A.: Jarosław w pradziejach i wczesnym średniowieczu. [w:] Rocznik Stow. Miłośników Jarosławia, Warszawa 1961.
10. Maciątek E.: Dzieje jarosławskiego Szpitala Powszechnego w latach 1918—1939. [w:] Pięć wieków szpitalnictwa w Jarosławiu. Praca zbiorowa pod red. dr nauk med. Stanisława Sobockiego, Jarosław 1977, 61—73.
11. Marszałek A.: Dzieje i rozbudowa Szpitala w Jarosławiu w latach 1945—1977. [w:] *ibid.*, 98—105.
12. Orłowicz M.: Jarosław, jego przeszłość i zabytki. Lwów—Warszawa 1921.
13. Pacho A.: Organizacja służby zdrowia w PRL. PZWL, Warszawa 1968.
14. Seyda B.: Dzieje medycyny w zarysie. PZWL, Warszawa 1973.
15. Sobocki S.: Szpitalnictwo jarosławskie po II wojnie światowej. KAW, Rzeszów 1977 (w druku).
16. Strzelecki Z. i wsp.: Miasta, które mogły zginąć. Wiedza Powszechna, Warszawa 1976.
17. Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim. Lwów 1905, IV, 2254.
18. Woś-Nyczkowska J.: Jarosław. Urząd Miejski, Warszawa 1975.
19. Zeman R., Zeman W.: Rys historyczny szpitalnictwa w Jarosławiu do 1772 roku. [w:] Pięć wieków szpitalnictwa w Jarosławiu. Praca zbiorowa pod red. dr nauk med. Stanisława Sobockiego. Jarosław 1977, 15—28.

Otrzymano 11 VI 1977.

РЕЗЮМЕ

Ярослав является самым древним историческим городом южно-восточной Польши. Первая историческая запись о городе происходит с 1152 года. В начале XV века построено больницу, которую в 1462 и 1467 годах значительно перестроено и расширено. В это время Ярослав был известным торговым центром, который посещало несколько тысяч купцов из всей Европы. Кроме ярославской больницы работали в это время больницы в Мошчанах, Сеняве, Прухлику, Радымне, Майдане Сенявским и Зажечу. Тогдашние летописцы вспоминают о многих „заразах“, которые постигали город и его окраины (в XVI веке „морвое поветрие“ проходило над Ярославем несколько раз). Очень частым рассадником болезни было незнание основных понятий гигиены („болезнь баня“). Летописцы считали, что основной причиной многих заболеваний была большая миграция населения. В городе находились еще русская и еврейская больницы. Во время эпидемии 1856 года работало пять больниц, принимающие больных холерой. Под конец XIX века в Ярославле начал свою деятельность госпи-

таль. В 1902 году построено Общую городскую больницу со 100 больничными койками и с отдельным заразным отделением. Во время I мировой войны Общяя больница была перестроена и расширена. В междувоенный период ярославская больница была известна во всей южной Польше. На переломе 1939/1940 г. действовал здесь Польский полевой госпиталь, который кроме медицинской помощи, переправлял поляков к польским войскам интернированным в Румынию и Венгрию. В годы оккупации (1939—1944) Общяя больница вела подпольную работу, помогая членам движения Сопротивления. В сегодняшнее время больница значительно расширена и модернизирована. В Ярославле работает также Психиатрическая больница, которая была основана в 1953 году.

S U M M A R Y

Jaroslław is one of the oldest monumental towns in South-East Poland. The first historical record comes from 1152. At the beginning of the XVth century a hospital was built there; it was considerably enlarged in 1462 and 1467. At that time Jaroslław was a famous commercial centre to which thousands of merchants come from all over Europe. Apart from the hospital in Jaroslław there were in this region hospitals in Moszczany, Sieniawa, Pruchnik, Radymno, Majdan Sieniawski and Zarzeczce. The contemporary chroniclers mention numerous "pests" which were afflicting the town and its environs (in the XVIth century the "plague" passed several times through Jaroslław). A frequent disease carrier was a lack of basic knowledge of personal hygiene ("bath disease"). Chroniclers were of the opinion that it was the large migration of population that was responsible for the expansion of diseases. There were also Russian and Jewish hospitals. During the epidemic of 1856 there existed five cholera hospitals. Since the end of the XIXth century Jaroslław had its own military hospital. In 1902 the Public Hospital was built; it had 100 beds and a separate isolation ward. During the First World War the Hospital was rebuilt and enlarged. During the interwar period the Jaroslław hospital was widely known for its activity in Southern Poland. On the turn of 1939 there existed a Military Polish Field Hospital. Its activity consisted, among others, in the help for Polish troops interned in Romania and Hungary. During the occupation (1939—1944) the Public Hospital played an important part acting in suport of members of the Resistance Movement. At present the Hospital has been considerably extended and modernized. Besides, there is also the Psychiatric Hospital founded in 1953.

